

Героі эпохі Грунвальда

Сярэднявечны рыцар —
якім яму даводзілася быць?
Піша гісторык **Наталля
Сліж**.

XIV—XV стагоддзі — гэта час, калі надзвычай былі запатрабаваныя мужныя ваяры. Пра Грунвальдскую бітву 1410 году шмат напісана: перадумовы падзеі, склад войскаў, ход бою. Але мне б хацелася звярнуць увагу на тагачасных ваяроў.

Цяпер юнакі наведваюць рыцарскія клубы. У іх можна навучыцца валодаць зброяй, насіць даспехі. Не так лёгка насіць нават калчугу. Аднак тое ўсё — гульня. Коштам тут не выступае жыццё, гонар, свабода, краіна.

Калі паглядзець на тагачасныя войны і ў тым ліку на Грунвальдскую бітву, узнікае пытанне: які ж трэ было мець характар, каб ісці ў сечу, з якой вярнуцца жывым было вялікай удачай, а непараненым — шчасце?

Сярэднявечныя бітвы ўяўлялі сабой жорсткае відовішча. Бітва 1399 г. на рацэ Ворскле з Ардой, у якой войска Вітаўта было разбітае, апісваецца так: «...Татары з лукаў бесперапынку страляюць. Зміцер Карыбут уварваўся ў сярэдзіну татар, доўга там сёк, з коняў татар скідваў, пакуль яго вялікі гмін конямі не спыніў. Крык, гукі як ад марской буры, кулі, стрэлы як дождж, свішчуць, ляццяць з двух бакоў, як ічаліны роі, крычаць, шаблі, мячы грымяць, зброя ад дзідаў трашчыць...»

Ян Длугаш пра Грунвальдскую

бітву напісаў наступнае: «...Калі рады сшыліся, то падняўся такі шум і грукат ад удараў дзідаў, якія ламаліся аб даспехі, як быццам бы валілася нейкая вялікая пабудова, і такі ляскаў мячэй, што яго было чуваць на некалькі міль. Нага наступала на нагу, даспехі біліся аб даспехі, вастрыі дзідаў накіроўваліся ў твар ворагаў. Калі сшыліся харугвы, то нельга было адрозніць нясмелага ад мужнага, немагчыма было змяніць месца ці прасунуцца на крок, пакуль пераможца не скідваў з каня ці не забіваў праціўніка і так становіўся на яго месца... І людзі біліся, і коні іх душылі...»

Як наважыцца пайсці ў гэтае пекла? Першы страх трэ было пераадолець, каб кінуцца ў гэтую «мясарубку». Другі страх — не зламацца пад націскам ворага і не збегчы. Удзельнік Грунвальда Чэх Ян Сарноўскі быў пазбаўлены гонару за адвод войскаў з бітвы.

У бітве шмат залежала ад правядыра. Кіраўнік краіны не мог адседзець і перачакаць, калі ўсё скончыцца. Ён павінен быў уласным прыкладам весці за сабой ваяроў, разумець сітуацыю, якая склалася на поле бітвы, і хутка рэагаваць на любыя змены. Так, летапісы ўсхваляюць дзейнасць Вітаўта як палітыка і як рыцара. Ён узначальваў выправы на Маскоўскае княства, на Арду. Як мужны ваяр праявіў сябе падчас Грунвальдскай бітвы.

Са шматлікіх ваяроў крыніцы захавалі толькі некаторыя імёны ўдзельнікаў бітвы: сыны Альгерда Іван Жэдэвіт і Сямён Лугвен,

Жыгімонт Карыбутавіч, Ян (Андрэй) Гаштаўт.

У той час уменне валодаць зброяй вылучала асобу сярод іншых, давала людзям з простага стану магчымасць набыць шляхецтва. Іх было за што вылучаць. Каб ваяваць, мужчына павінен быў валодаць такімі якасцямі, як смеласць, жорсткасць, цягавітасць, уменне кантраляваць свой страх і эмоцыі.

Роля рыцара была запатрабаванай і ганаровай. На ваяра ўскладаліся абарончыя функцыі. Яго абавязак быў змагацца за краіну і, калі трэба, загінуць за яе. Калі ты пайшоў у ваяры, у цябе не было дарогі назад. Здрада і баязлівасць кляймо клаліся да канца жыцця і няславілі нават нашчадкаў. Паводле тагачасных кодэксаў гонару, рыцар павінен быў прагнуць бітвы, не задумвацца пра ўласную бяспеку і знішчаць як мага болей ворагаў. Прынесена здабыча падкрэслівала каштоўнасць перамогі.

Прыняцце хрысціянства ачалавечыла вобраз рыцара. Перад бітвай чыталіся малітвы, спяваліся гімны. Але гэта не замянала жорстка абыходзіцца з мірным насельніцтвам і палоннымі.

На вайне гераізм адных аказваўся паразай для другіх. Так, Грунвальдская бітва стала яскравай старонкай беларускай вайсковай славы. Можна па-рознаму ацэньваць звычай тых часоў, але нам варта пераймацца ад іх гонар, а не сарамлівасць, самапавагу, а не закамплексаванасць, ваяўнічасць, а не трыванне.

Гродна

Вітаўт Вялікі. Рэканструкцыя фотамастака **Алега Белавусава**.

IN MEMORIAM

Адкрывальнік старажытнага Палесся

Памёр археолаг **Уладзімір Ісаенка**.
(15.12.1928 — 30.06.2010)

30 чэрвеня памёр найвыдатнейшы беларускі археолаг Уладзімір Ісаенка. Ён з той плеяды, якая адрадыла беларускую археалагічную навуку і стварыла навуковую школу.

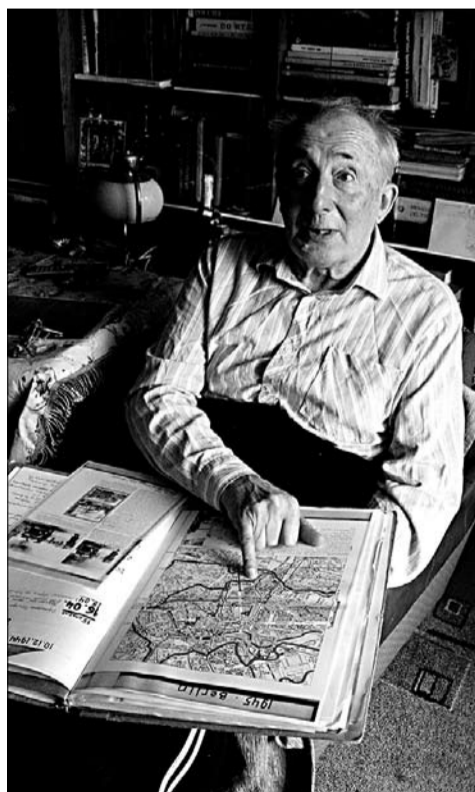
Уладзімір Ісаенка нарадзіўся ў Горках Магілёўскай вобласці. Яго бацькі вучыліся ў той час у тамтэйшай Сельскагаспадарчай акадэміі. У 1932 годзе сям'я пераехала ў Мінск.

Яго бацька Фёдар Ісаенка працаваў у Наркамземе — аналогу цыперашняга Міністэрства сельскай гаспадаркі. У 1930-я ён трапіў пад рэпрэсіі, але ацалеў. Пазней, у ваенныя часы, ён пайшоў працаваць аграномам у Мінскую гарадскую ўправу, а затым стаў удзельнікам Беларускай народнай самапомачы.

Падлеткам Уладзімір Ісаенка перажыў фашысцкую акупацыю. Не па-дзіцячаму назіральны і памятливы, ён лёгка ўспамінаў многія падзеі жыцця акупаванага горада, якія ўражвалі сваёй рэалістычнасцю (гл. У.Ісаенка. Жыццё з галавой ў пяці // Arche. — 1999. № 2).

Вясной 1944 г. яго разам з маці і бабуляй вывезлі ў паўднёвую Германію, дзе як оstarбайтар ён па 12 гадзін працаваў на ваенным заводзе, час ад часу трапляючы пад бомбы саюзнікаў, якія перыядычна пляжылі нямецкую ваенную вытворчасць. Затым быў Берлін зімой і вясной 1945 г. з жудаснымі таталянага знішчэння горада і людзей. Хлопцу давалася жыць і хавацца «ў самым цэнтры, за два кварталы ад Ангальтэрбангоф, за тры — ад дому Гімлера, за чатыры — ад Райхсканцэлярыі».

Вызваленне з палону прынесла новыя страхі. «Малочны завод, дзе працавала маці ў вайну, — піша ў сваіх успамінах Ісаенка, — яўна мог пацягнуць на калабарацыю, а пра Мінскую гарадскую ўправу я й не кажу». Бацька ў Беларусь не вярнуўся, пасля вайны

Уладзімір Ісаенка, 2009 год.

пераехаў з еўрапейскага выгнання ў ЗША.

Нечаканае выратаванне прыйшло ад стрыечнага брата маці, які да вайны служыў у НКВД. Ён накіраваў хлопца і яго маці ў Гомель, дзе той змог скончыць школу і паступіць у 1947 годзе ў Гомельскі педінстытут на фізмат.

Па заканчэнні як адзін з найлепшых студэнтаў ён атрымаў рэкамендацыю на выкладанне ў ВДУ, але не скарыстаўся ёю, бо ведаў, якую праверку біяграфіі праходзяць інстытуцкія выкладчыкі. З 1951, атрымаўшы дыплом настаўніка матэматыкі, ён працаваў

спачатку ў Шыльскай, а пазней у Юравіцкай школах Калінкавіцкага раёна Гомельскай вобласці.

Менавіта тут, у Юравічах, старадаўнім палескім мястэчку, у маладога настаўніка, а пазней дырэктара школы абудзілася цікавасць да краязнаўства і гісторыі.

Юравічы набылі шырокую вядомасць дзякуючы адкрыццю ў 1929 годзе палеалітычнай стаянкі. На ўскраіне Юравічаў захаваліся і валы гарадзішча — рэшткі невядомага горада X—XIII стст. (меркаванне археолага Алега Іова, які цяпер вывучае Юравіцкае гарадзішча). А пасярод мястэчка велічна ўзвышаліся муры трохнефнай базілікі — касцёла Раства Найсвяцейшай Багародзіцы (XVIII ст.). Сабраны Ісаенкам у 1958—1973 г. матэрыялы па гісторыі мястэчка і яго ваколіцаў пазней складуць вялікую рукапісную кнігу «Летапіс Юравіч», частка якой была надрукаваная ў 2000 г.

У канцы 1950-х Ісаенка пачаў арганізоўваць школьныя археалагічныя групы, з якімі праводзіў абследаванне помнікаў археалогіі ўздоўж Прыпяці. У Юравічах ён стварыў школьны музей.

Цікавасць да мінуўшчыны перарасла ў жаданне заняцца археалогіяй прафесійна. У 1961 годзе Ісаенка паступіў у аспірантуру Інстытута гісторыі Акадэміі навук і пачаў працу над кандыдацкай дысертацыяй «Неаліт Прыпяцкага Палесся». Гэта было яшчэ тады, калі многія навукоўцы па-ранейшаму трымаліся думкі пра малую заселенасць Палесся ў глыбокай старажытнасці.

Адкрыццямі сотні новых паселішчаў, Ісаенка бліскача даказаў, што нізіны Палесся былі адным з найбольш заселеных рэгіёнаў старажытнай Беларусі. Дысертацыю ён паспяхова абараніў у 1973 годзе.

Уражвае аб'ём сабранага ім археалагічнага матэрыялу — гэта сотні тысяч артэфактаў! Калекцыйны фонд Ісаенкі мае каштоўнасць яшчэ і тым, што многія абследавання ім помнікі,

а гэта найчасцей пясчаныя палескія дзюны, не захаваліся да нашага часу. Іх разбурала меліярацыя, засаджвалі лесам. Пасля Чарнобыль... Палескія калекцыі Ісаенкі можна па праве называць фундам выратаваных каштоўнасцяў.

Ісаенка ўваходзіў у рэдкалегіі многіх энцыклапедыяў, быў аўтарам мноства артыкулаў (ім напісана больш за 400 артыкулаў для энцыклапедыяў!).

Вайна, якая пакінула ў памяці падлетка страшны след, не магла не прымусяць усё жыццё думаць пра яе. Ісаенку можна было па праве лічыць адным з самых дасведчаных у Беларусі храністаў Другой сусветнай вайны. Ён працаваў на пасадзе кансультанта ў спецыялізаваным пошуковым батальёне, падрыхтаваў для камандзіраў падраздзялення дапаможнік па метадыцы правядзення палых прац, закладаючы тым самым аснову беларускай ваеннай археалогіі.

Крытыцызм і абачлівасць — найбольш характэрныя рысы Ісаенкі як вучонага. Напэўна, гэтыя асаблівасці не дазволілі яму ў свой час завяршыць многія з распачатых даследчых праектаў. Маўляў, для іх рэалізацыі аднаго толькі жадання мала. Ён імкнуўся рэалістычна глядзець на свет, пасвойму ацэньваў жыццё. У свой час дзякуючы яму пачаў адкрываць для сябе праўду пра вайну, Катынь, сталінскія рэпрэсіі, народную «партызанку» і многае іншае, што хаваўся за шыльдамі савецкай прапагандысцкай гісторыі. А археалогія пачалася для мяне са студэнцкай археалагічнай практыкі на Піншчыне ў экспедыцыі Уладзіміра Ісаенкі на раскопках паселішча Камень.

Дзякуй яму за тую дарагія часы супольных раскопак і вандровак па Палессі, за шчырыя і карысныя для мяне вечаровыя гутаркі на беразе Пагошскага возера ды ў прасторных пакоях колішняй старасвецкай школы мястэчка Пагост-Загародскі. Мой светлы ўспамін...

Мікола Крывальцэвіч